

Предмет, мета та завдання спеціальної методики початкового навчання української мови

1. Предмет, мета та завдання спеціальної методики початкового навчання української мови.

Дошкільний вік - це найбільш сенситивний період активного засвоєння дитиною розмовної мови, становлення і розвитку всіх сторін мовлення: фонетичної, лексичної, граматичної.

Навчання рідної мови є одним із найважливіших завдань розумового, морального та естетичного виховання дітей. Але мовлення, як одна з головних, необхідних умов психічного і особистісного розвитку дитини, повноцінним засобом спілкування може бути лише тоді, коли збережені, а у випадках мовленнєвої патології скориговані усі його структурні компоненти. Успішна ж корекція відхилень у мовленнєвому розвитку дитини і лінгвістична підготовка її до школи пов'язана з правильним визначенням змісту, методів і прийомів мовного навчання.

Спеціальна методика початкового навчання української мови – це педагогічна наука, яка вивчає загальні закономірності онтогенезу мовлення дітей на різних вікових етапах в умовах його норми і патології, специфіку педагогічної діяльності, спрямованої на формування правильного мовлення, розвиток навичок мовленнєвого спілкування дітей, форми, засоби, методи і прийоми спеціального навчання рідної мови.

Предметом її вивчення є процес оволодіння дітьми рідною мовою як засобом спілкування в умовах цілеспрямованого корекційно-розвивального навчання.

Об'єктом вивчення є мова.

У дошкільній педагогіці виділяють три основні взаємопов'язані між собою напрямки розробки психолого-педагогічних проблем розвитку мовлення дошкільників, удосконалення змісту і методів навчання рідної мови: 1) структурний (оформлення різних рівнів системи мови: фонетичного, лексичного, граматичного); 2) функціональний (формування навичок

оволодіння мовою в її комунікативній функції: розвиток зв'язного мовлення, мовленнєвого спілкування); 3) когнітивний, пізнавальний (формування здібностей до елементарного усвідомлення явищ мови і мовлення).

Кінцевою ж метою опанування рідною мовою у дошкільному віці є засвоєння її літературних норм і культури мовлення, культури спілкування.

Спеціальна методика початкового навчання української мови, як і інші методики, дає відповіді на питання:

1. Чого вчити (які мовленнєві вміння і мовні форми повинні засвоїти діти в процесі навчання);
2. Як вчити (які умови, форми, засоби, методи і прийоми використовувати для розвитку мовлення);
3. Кого вчити (дитина, її анатомо-фізіологічні, психічні, вікові особливості в нормальному та патологічному онтогенезі);
4. Чому саме так вчити, а не інакше (теоретико-методичне обґрунтування спеціальної методики).

Спеціальна методика початкового навчання української мови почала складатися у самостійну педагогічну дисципліну порівняно недавно, у шістдесяті-сімдесяті роки ХХ сторіччя, в зв'язку з виникненням нового розділу логопедії - дитячої логопедії, основи якого були закладені працями Р.Є.Левіної.

Увага дослідників почала спрямовуватися на розробку методів логопедичного впливу для роботи з колективом дітей у відповідності із загальними проявами дефекту при різних формах патологічного розвитку мовлення (у групах дітей із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення та загальним недорозвиненням мовлення).

Спеціальні методики вибудовуються на основі лінгвістичних та психологічних критеріїв, серед яких враховуються структурні компоненти мовленнєвої системи (звукова сторона, граматична будова, словниковий запас), функціональні аспекти мовлення, співвідношення видів мовленнєвої діяльності.

У спеціальній методиці відмічають тісний взаємозв'язок методичної теорії і практики. Потреби практики є рушійною силою розвитку спеціальної методики як науки. З другого боку, методична теорія суттєво допомагає педагогічній практиці. Не знаючи методичних теоретичних основ, закономірностей розвитку мовлення, не можна бути впевненим у правильності вибору змісту та методичних прийомів роботи з дітьми. Наукові дослідження впроваджуються у практику, збагачуючи її новим змістом, розробленими на науковій основі спеціальними методами і прийомами мовленнєвого розвитку дітей. Практика ж допомагає теорії перевірити правильність зроблених висновків.

До основних теоретичних та практичних завдань спеціальної методики початкового навчання рідної мови відносять:

- розробка на науково-педагогічній основі закономірностей мовленнєвого онтогенезу в нормі систем мовленнєвого розвитку дітей при різних формах порушень мовленнєвого розвитку (далі ПМР) від народження до семи років;
- розробка корекційних методик формування та розвитку мовлення дітей із ПМР;
- розробка найефективніших спеціальних засобів, методів і прийомів розвитку мови і мовлення цих дітей;
- встановлення зв'язку теорії із практикою та збагачення практики новими науковими відкриттями;
- узагальнення та поширення передового досвіду роботи з формування та розвитку рідної мови у спеціальних дошкільних закладах України.

Основною метою роботи з початкового навчання рідної мови є формування усного та передумов писемного мовлення і навичок мовленнєвого спілкування з оточенням на основі оволодіння літературною мовою свого народу.

Отже, формування і розвиток мови та мовлення розглядається не лише у лінгвістичній сфері (як оволодіння дитиною навичками фонетичними, лексичними, граматичними), але й у сфері формування спілкування дітей один з одним і з дорослими (як оволодіння комунікативними вміннями), що важливо не тільки для формування культури мовлення, але й культури спілкування.

2. Класифікації порушень мовлення.

Відомо, що порушення мовлення мають різний характер залежно від локалізації функції, яка зазнала змін у зв'язку зі ступенем тяжкості, часом ураження, вираженістю вторинних відхилень, що є наслідком основного дефекту.

На сьогодні у сучасній логопедії користуються двома класифікаціями мовленнєвих порушень: клініко-педагогічною і психолого-педагогічною, або педагогічною.

Клініко-педагогічна класифікація порушень мовлення

Оскільки мовленнєві дефекти тривалий час були предметом вивчення дисциплін медико-біологічного циклу, природно, що й перші класифікації вад мовлення мали клініко-етіопатогенетичний напрям. Однією з визнаних і поширених у практиці є клініко-педагогічна класифікація мовленнєвих порушень, засновниками якої вважаються М.Є. Хватцев, О.Ф. Рау, О. В. Правдіна, С.С. Ляпідєвський, Б.М. Гриншпун та ін. За цією класифікацією розрізняють різні форми (види) мовленнєвої патології, кожна з яких має власну симптоматику та динаміку виявів. Увага акцентується на тих порушеннях, що є об'єктом логопедичного впливу, та спирається на медичні дані, клінічні характеристики, які пояснюють причини розладів мовлення. Ця класифікація засіювана не на одному критерії, а на сукупності психолого-лінгвістичних та клінічних критеріїв (клінічним критеріям відводиться роль уточнювальних). Такий багатоаспектний підхід перешкоджає

одноаспектності уявлень про мовленнєве порушення, оскільки спрямований на розуміння порушення в цілому.

Грунтовним дослідником проблем дитячої логопедії була Роза Євгенівна Левіна – професор, доктор педагогічних наук. Саме вона започаткувала дві класифікації мовленнєвих порушень, якими вчителі-логопеди користуються й донині – психолого-педагогічну та клініко-педагогічну.

Найпоширенішою є *психолого-педагогічна* (педагогічна) *класифікація* мовленнєвих вад (див. рис. 1).

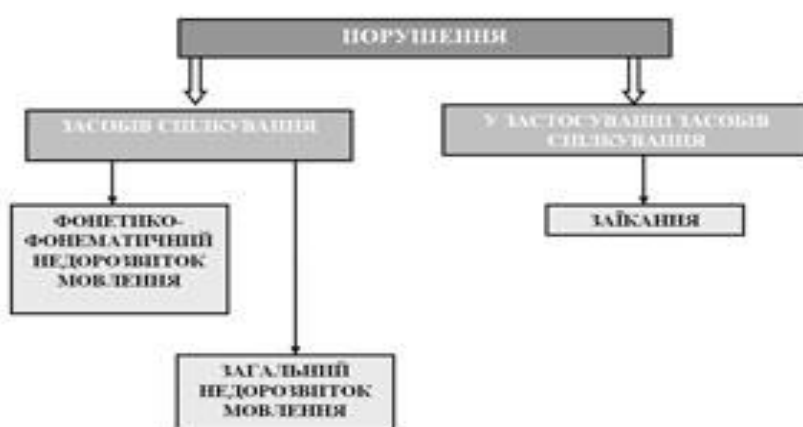

Рис. 1. Психолого-педагогічна класифікація мовленнєвих вад

Зазначена класифікація розроблена з урахуванням основних компонентів мовленнєвої системи: фонетико-фонематичного, лексико-граматичного та зв'язного мовлення. Загальні прояви порушення деталізуються у конкретних особливостях мовленнєвої діяльності, виявлення яких допомагає вчителю-логопеду зробити правильний висновок і намітити ефективні шляхи корекційно-розвивальної роботи.

Відомою є також *клініко-педагогічна* (клінічна) *класифікація* (див. рис. 2).

Завдяки клініко-педагогічній класифікації можна визначити:

- механізм і форму мовленнєвого порушення (окреслити, що саме обумовило це виникнення – наприклад, порушення мовнорухового апарату при механічній дислалії);

- структуру дефекту мовленнєвої діяльності (з'ясувати первинність чи вторинність мовленнєвого порушення – наприклад, моторна алалія при розумовій відсталості виступатиме вторинним порушенням);
- стан мовленнєвих і немовленнєвих психічних функцій (наприклад, палаталізація, порушення психомоторики та оптико-просторових уявлень у дітей зі стертою формою дизартрії).

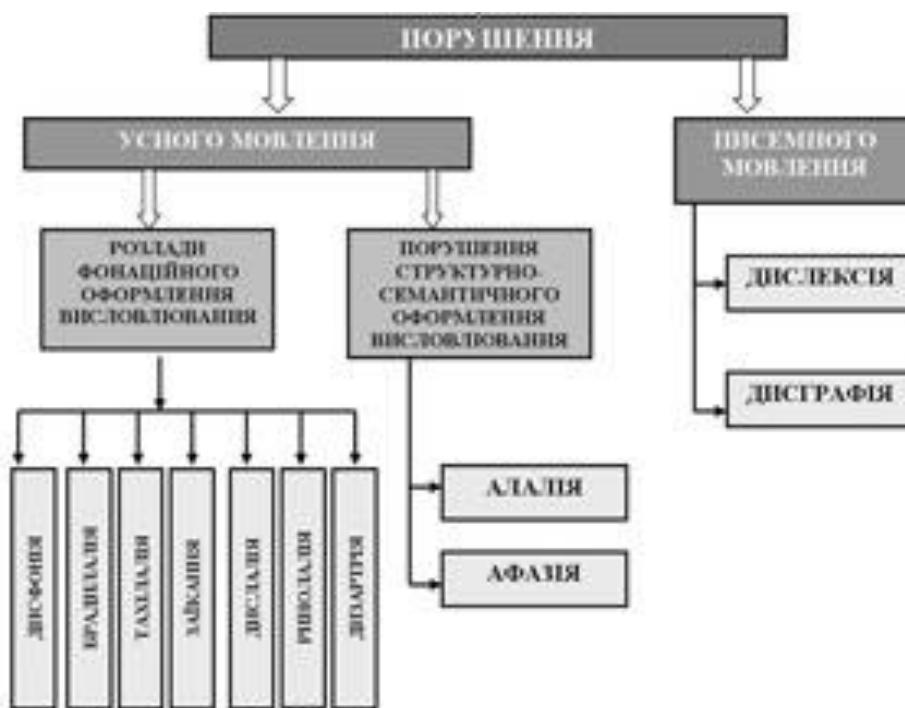

Рис. 2. Клініко-педагогічна класифікація мовленнєвих порушень

Проблема класифікації ще й досі не вирішена, тому вчителі-логопеди у мовленнєвих картках представляють багаторівневий логопедичний висновок, поєднуючи медичний, педагогічний, психологічний аспекти кожної класифікації.

3. Методи наукових досліджень.

Вирішуючи свої завдання, спеціальна методика мови використовує різні *психолого-педагогічні методи* наукових досліджень:

- 1) спостереження за педагогічним процесом на уроці;
- 2) індивідуальні бесіди з учнями та вчителями;
- 3) аналіз письмових робіт учнів.

Завдяки цим методам можливо визначити особливості контингенту класу; окреслити методи корекційної роботи; вивчити навчальну діяльність учнів та педагогічну майстерність вчителів.

4) тестування дозволяє з'ясувати обсяг знань, умінь та навичок учнів з певної теми, визначити ступінь сформованості певних мовленнєвих навичок;

5) експериментальне навчання дає змогу перевірити та оцінити ті зміни, які відбуваються у процесі формування мовлення та вивчення мови як предмета;

6) аналіз існуючого досвіду навчання в спеціальній школі.